

Pasi Saukkonen

Erikoistutkija, dosentti
Helsingin kaupungin tietokeskus
pasi.saukkonen@hel.fi
<https://pasisaukkonen.wordpress.com/>

Hankalia kansalaisia

Kesällä 2010 Der Spiegel -lehdessä ilmestyi essee otsikolla Neue Deutsche Männer. Se oli ylistys Etelä-Afrikan jalkapallon maailmanmestaruuskisoissa Espanjan jälkeen toiseksi sijoittuneelle maajoukkueelle. Etenkin nuorimmat pelaajat olivat paitsi osoittaneet taitonsa pelaajina, myös tehneet sen kentällä ja sen ulkopuolella tavalla, joka oli rennompi, luovempi ja elämänmyönteisempi kuin mihin konemaisuudestaan tunnetun joukkueen pelaajilta oli totuttu.

Neuer, Özil, Khedira, Kroos ja Boateng, kirjoittaja Alexander Osang luetteli näitä uusia saksalaisia miehiä. Saksan kansalaisuuslain-säädäntöä oli vastikään liberalisoitu, kun maa oli viimeinkin tunnustanut maahanmuuttajat osaksi yhteiskuntaansa. Kansalaisuus oli pitkään rajattu etnisille saksalaisille, mutta nyt Saksan passia ja poliittisia oikeuksia alettiin jakaa myös suuren maahanmuuttajaväestön jälkeläisille. Päätöksen seuraukset alkoivat pian näkyä eri lajien maajoukkueiden kokoonpanossa.

Saksa tuli tässä kehityksessä jälkijunasena. Vapaamman lainsäädännön Ranskan jalkapallomaajoukkue oli alkanut heijastaa väestön etnis-kulttuurista monimuotoisuutta jo paljon aikaisemmin, ja vuoden 1998 maailmanmestaruutta juhliittiin myös suvaitsevaisuuden ja monikulttuurisuuden voittona. Taustoiltaan kirjavan joukkueen ja presidentti Jacques Chiracin yhteiskuvaan Elyseé-palatsin portailla sisältyy paljon symboliikkaa.

Pian joukkueen sisällä ja sen ympärillä sinkoili kuitenkin syytöksiä rasismista ja syrjinnästä. Kaksoiskansalaisten lojaliteettia epäiltiin, ja nationalistipiireissä pelättiin, etteivät "todelliset ranskalaiset" kohta enää mahtuisi joukkueeseen. Toisaalta, kun menestystä nurmella ei tullut, joukkueen etnis-kulttuurisesta monimuotoisuudesta löytyi myös yksi syyppää tappioihin. Samanlaista aaltoliikettä monikulttuurisuuden juhlimisen ja inhoamisen välillä löytyy myös Alankomaiden jalkapallomaajoukkueen taipaleelta.

Media, kulttuurielämä ja urheilu heijastavat yhteiskuntaa ja tuovat siinä tapahtuvia muutoksia suureen julkisuuteen. Siksi näillä "kentillä" tapahtuvia asioita on kiinnostavaa tulkita myös laajemmasta perspektiivistä. Samalla on kuitenkin syytä muistaa, että luupin alla oleva osa ei useinkaan edusta kokonaisuutta täydellisesti. Ulkomaalaistaustaisten menestys jalkapallon parissa ei välttämättä päde keskiluokkaisempiin lajeihin kuten golfiin, tennikseen tai purjehdukseen. Naisilla näyttäisi olleen vaikeampaa kuin miehillä.

Tämän kesän uutispommi oli Mesut Özilin kieltäytyminen jatkossa edustamasta Saksan maajoukkuetta. Hän ilmoitti päätöksestään Twitter-päivityksessä, joka kannattaa lukea. Sen pääpointtien ymmärtäminen ei tee vielä kenestäkään presidentti Erdoğanin kannattajaa. Se ei edes estä arvostelemasta toisen polven saksalaisen harkitsemattomuutta asettuessaan samaan kuvaan kiistanalaisen turkkilaisen poliitikon kanssa, joka on avoi-

mesti kehottanut saksalaisia Euroopassa olemaan integroitumatta asuinmaidensa kulttuuriin.

"Minulla on kaksi sydäntä, toinen saksalainen ja toinen turkkilainen", Özil kirjoittaa. Kuinka riemuissamme me olemmekaan silloin, kun joku maailmalla menestynyt suomalaistaustainen kertoo yhä pitävänsä itseään suomalaisena ja julistaa rakastavansa Suomea. Onkohan joku heistä ollut joskus valokuvassa presidentti Kekkonen tai muun suomalaisen poliitikon kanssa? Mittaamme ihmisten käytöstä erilaisilla standardeilla heidän taustansa mukaan? Omille sallitaan enemmän kuin vieraille.

Özil syyttääkin mediaa ja sponsoreitaan sekä etenkin Saksan jalkapalloliiton johtoa kaksinaismoralismista sekä siitä, että hänen vapautensa on rajoitetumpaa, kritiikki kovempaa ja hänen taustansa kohdistuvaa. Miksi hän on aina saksanturkkilainen, vaikka hän on syntynyt ja kasvanut Saksassa, mutta Miroslav Klose ei ole saksanpuolalainen? Kaikista tarkimmin saksalaisten huonoon omatuntoon osunut väite taisi kuitenkin olla tämä: "Olen saksalainen kun voitamme, mutta maahanmuuttaja kun häviämme."

Osang kirjoitti myös, että vuoden 2010 joukkueen johdolla oli ilmeistä tarvetta osoittaa, että pelaajat ylipäänsä ovat saksalaisia, vaikka käyttäytyvätkin kovin toisin kuin mihin oli totuttu. Joachim Löw oli hänen mukaansa jäykästi, kuin ulkoa lukien, korostanut pelaajien ylpeyttä kantaa rinnassaan Saksan kotkaa siitä riippumatta, mistä he olivatkaan kotoisin. Ehkä Löw ymmärsi, ja hyväksyi, että kansallisuus ei ollut kaikille pelaajille kovin tärkeä asia tai että se oli huomattavasti monimutkaisempi juttu kuin mitä perinteisesti oli ajateltu.

Tällaiset pohdinnat tuntuvat uusilta ja ihmeellisiltä, mutta onko meillä tässäkin näköharha? Ehkä kansallisuus ja isänmaallisuus ei aikaisemminkaan ole ollut kaikille huippu-urheilijoille yhtä suuri ja tärkeä asia kuin mitä kuvittelemme, kun katsomme uusintoja Suomen lipun noustessa kyynelehtivistä mitalisteista. Kaikki työväestöstä nousseet suuruudet ovat tuskin olleet 1920- ja 1930-luvulla vilpittömästi innoissaan kansallisuusaatteesta ja valkoisen Suomen symboleista.

Tämä ei kuitenkaan estä meitä tunnustamasta, että eurooppalaisissa yhteiskunnissa on nykyään hyvin paljon taustoiltaan ja identiteeteiltään erilaisia ihmisiä, jotka ajattelevat kansallisuudesta ja kansalaisuudesta erilaisin tavoin. Monilla heistä on ristiriitaisia tuntemuksia kuulumisestaan erilaisiin yhteisöihin, ja monikansallisuus pulpahtaa usein pinnalle. Joitain kohdellaan myös syrji-

västi tai rumasti heidän syntyperänsä, uskontonsa tai ihonvärinsä vuoksi.

Venäjän maailmanmestaruuskilpailuissa paljon huomiota herätti Sveitsin albanialaistaustaisten tähtipelaajien, Granit Khakan ja Xherdan Shaqirin, Serbiaa vastaan pelatussa ottelussa tuuletuksissa käsillään näyttämä Albanian kansallinen symboli, kaksipäinen kotka. Poliittiset kannanotot ovat turnauksessa kiellettyjä, ja he saivatkin muutaman tuhannen euron sakot. Miljonäärejä pikkusummien kokoiset sanktiot tuskin paljon hetkauttavat.

Ruotsalaissyntyinen assyrialaistaustainen Jimmy Durmaz sai puolestaan osakseen rasistista kritiikkiä aiheutettuaan Saksa-Ruotsi ottelun loppuhetkillä vapaapotkun, josta Toni Kroos ampui voittomaalin. Vaikka ottelu hävittiin, Ruotsi ansaitsee pisteitä siitä tavasta, jolla muu joukkue asettui tukemaan häntä. Tukholmassa järjestetty rasisminvastainen mielenosoitus ei vihapostin lähettäjäen päätä kääntänyt, mutta ruotsalaiselle yhteiskunnalle lähetettiin tärkeä signaali.

Jos ajattelemme, että tämä nyt oli vain jalkapalloa, eikä vastaavaa varmaan tapahdu enää toiste, niin me petämme itseämme ja jätämme käyttämättä tilaisuutemme valmistautua tulevaisuuteen. Tämä on alkusoittoa oopperassa, jonka teemana on moniäinen, monikansallinen ja monikulttuurinen yhteiskunta ja sen toimintaedellytykset. On helppo yhtyä Wolfgang Schäubleen, jonka mukaan tällaiset tilanteet pitää osata hoitaa paremmin.

Syyrialaistaustainen saksalais sosiologi Aladin El-Mafaalami on huomauttanut, että Özilin tapauksessa ja sitä vastaavissa ei ole kyse integraation epäonnistumisesta vaan nimenomaan menestyksestä kotoutumisen rintamalla. Yhteiskunnista ei kuitenkaan tule yhdenvertaisuuden parantuessa ristiriidattomampia, vaan päinvastoin. Ulkomaalaistaustaisten pärjääminen synnyttää enemmän kilpailua, ja julkiseen tilaan tulee paljon uusia näkemyksiä ja käsityksiä, myös siitä, mitä on olla saksalainen.

Özileitä, Durmazeja ja Xhakoja tulee vielä lisää ja muuallakin kuin jalkapallon parissa. Putinit ja Erdoğanit pyrkivät käyttämään Eurooppaa+alaisyvastaiset tulevat hyökkäämään taustaltaan ja ihonväritään poikkeavien kimppuun aina tilaisuuden tullen. Siksi meidän pitää kehittää valmiuksia toimia oikein silloin kun toimia pitää.